Svar på interpellation:

Herr talmannen lämnade på begäran ordet tillChefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet Sköld, som anförde:

Herr talman! Herr Olovson har till mig framställt följande fråga: Har statsrådet för avsikt att föranstalta örn en opartisk undersökning rörande de säkerhetsåtgärder, som vidtogos eller förbisågos vid omhändertagandet av besättningen och passagerarna från det i Lekvattnet den 24 februari i år nödlandade tyska kurirplanet? Med anledning härav vill jag anföra följande. Den 24 februari på eftermiddagen strök ett tyskt kurirplan på väg från Kemi till Oslo över en svensk förläggning vid Lekvattnet och nödlandade omkring kl. 17.15 cirka 2 1/2 kilometer från förläggningen. Vederbörande kompanichef bedömde, att kurirplanet störtat och att skyndsam hjälp måste bringas eventuellt skadade. Kompanichefen gav order till dagofficeren, en fänrik, att med sin pluton beväpnad begiva sig till planet och taga hand om detta. Dessutom tillkallades ambulans. Fänriken alarmerade sin pluton, som vid tillfället intog måltid i matsalen, och begav sig själv i språngmarsch i väg med den del av truppen, som blev först färdig (4 kulsprutegevärsskyttar och 4 kulsprutepistolskyttar). Plutonen hade vakt denna dag, varför endast omkring hälften av styrkan var disponibel. Bland andra var ammunitionsunderbefälet icke närvarande i det ögonblick, då fänriken och de 8 första gåvo sig i väg. Den grad av beredskap, som var anbefalld, innebar, att skarp ammunition ej var utdelad till personal, som icke hade vakttjänst. Fänriken gav order om att ammunition skulle medföras av nästa grupp. Fänriken och hans 8 man upphunnos under vägen till planet av en sparkstötting med gevärsammunition, som utdelades innan manskapet nått fram till planet. Kulsprutepistolammunition hade dock icke medförts, varför endast kulsprutegevärsskyttarna voro utrustade med ammunition. På vägen till planet mötte första gruppen den tyske officer som fanns i planet, en oberleutnant, tillsammans med piloten. På anmodan av fänriken utfärdade den tyske officeren skriftlig order att de övriga skulle utlämna vapnen. På grund av den tyske officerens hänvisning till internationella bestämmelser tilläts denne behålla sin pistol. 1 furir och 2 man avdelades att föra officeren och piloten till Lekvattnet. Fänriken själv med återstående manskap fortsatte till flygplanet. Under tiden hade också kompanichefen springande begivit sig i riktning mot planet. På vägen mötte även han -— alltså senare än fänriken — de sistnämnda tyskarna, som under bevakning fördes mot förläggningen. Av tyskarna var endast officeren beväpnad. Officeren uppgav, att internationella bestämmelser gåvo honom rätt att behålla sitt tjänstevapen. Detta medgavs. Officeren fick behålla sitt vapen till nästföljande dags morgon. De ombordvarande utgjordes — inberäknat de förutnämnda tyskarna — av 1 officer, 4 fältväblar, 14 manskap och 1 sjuksyster. De voro oskadade och på väg

från Finland till Tyskland via Norge på permission. Planet var lätt ramponerat. Orsaken till nödlandningen hade varit motorfel och isbildning. När fänriken med sin trupp anlände till flygplanet, hade solen gått ned för cirka 45 minuter sedan. Det var alltså mörkt på platsen. Flygplanet bevakades av två hemvärnsmän. Dessa bodde i närheten av landningsplatsen. 17-årige hemvärnsmannen Nikolaus Andersson hade, när han såg planet gå ned, rusat hem, tagit uniform, gevär och ammunitionsgördel och begivit sig till landningsplatsen. Under det att han riktade sitt laddade gevär mot planet hade han ropat på svenska: »Gå ner från planet» men icke blivit förstådd. En av tyskarna hade med armarna i kors gått mot hemvärnsmannen och uttalat ordet telefon. Andersson hade anmodat en tillstädeskommande person att åtfölja den tyske officeren och piloten till förläggningen, under det att han själv stannat och bevakat planet och dess passagerare, tills militärpatrullen anlände. Den civile, som åtföljde tyskarna, hade mött patrullen efter 200 meter. Vid framkomsten till planet, som alltså redan befann sig under svensk bevakning, överlämnade fänriken oberleutnantens skriftliga order till en överfältväbel. Ordern innebar, att planet skulle lämnas med undantag för två man, som skulle stanna som bevakning, att vapen och ammunition skulle utlämnas samt att personliga ägodelar skulle medföras. Plutonchefen uppställde tyskarna på ett led för utlämning av vapnen. Först lämnades därvid 4 pistoler och sedan ytterligare 4. Någon kroppsvisitation gjordes icke, emedan det var beckmörkt och fänriken icke hade någon lampa. Fänriken kunde alltså icke se om alla handvapen överlämnats, men trodde att så var förhållandet. Fänriken sökte komma in i planet för att verkställa visitation men vägrades tillträde under hänvisning till internationella bestämmelser. Därvid såg han två lätta kulsprutor, som voro fastspända med remmar på planets innervägg. Bevakning, dubbelpost, anordnades, varjämte fänriken själv kvarstannade. Stängsel kunde icke ordnas runt planet under natten. De två i planet kvarvarande tyskarna, en flygingenjör och en mekaniker, bjödos. enligt vad de själva uppgivit, av civila på kaffe och mjölk utanför planet. Militär personal överlämnade icke sprit till dem. Tyskarna själva hade sprit med sig att döma av flaskor, som fänriken sett ligga på marken bredvid ingången till planet. Kompanichefen gav omkring kl. 22.00 order, att flygingenjören och mekanikern skulle föras till förläggningen, vilket också skedde. Därefter visiterades planet av fänriken på kvällen, varvid intet nytt framkom. Planet visiterades ånyo av kompanichefen följande morgon, när det blivit ljust. Det innehöll icke ytterligare vapen, ammunition eller fotografiapparater. Vidare visiterades planet av annan officer med samma resultat.

Jag övergår så till att redogöra för vad som tilldrog sig efter tyskarnas framkomst till den svenska förläggningen. Den tyske officeren inlogerades i rum innanför den svenske kompanichefens med denne som vakt. För de övriga tyskarna upplåts i förläggningen matsalen i nedre våningen, där de vistades under bevakning. Ena dörren igenspikades på natten, utanför

den andra stod dubbelpost. Annan förläggning kunde enligt uppgift icke anskaffas i orten. Ingen av tyskarna fick utan eskort vistas utanför rummet. Tyskarna hade efter avväpningen fått medföra sitt personliga bagage till förläggningen. Bagaget, som ej undersöktes, var icke omfattande. Det bestod av ränslar och ett par civila kappsäckar. Kompanichefens uppfattning var att bagaget var personligt. Några kameror hade icke iakttagits. En portfölj, som av en svensk soldat under marschövning dagen efter nödlandningen upphittats, överlämnades av denne till en annan värnpliktig, som i sin tur lämnade den till en fänrik. Portföljen, som innehöll en pistol och toalettartiklar, tillhörde den tyske officeren. Fänriken tog ut pistolen och lade den till de andra vapnen. Därpå lämnade kompanichefen portföljen till den tyske officeren, som öppnade portföljen i kompanichefens närvaro. Därvid konstaterade kompanichefen, att portföljen endast innehöll toalettartiklar. Någon filmrulle säger sig ingen ha iakttagit. Tyskarna påstodo sig ha förlorat en pistol. Hela matsalsbyggnaden, av vilken en del som nämnts upplåtits åt tyskarna, och även terrängen däromkring undersöktes, utan att pistolen kunde återfinnas. Den svenska truppen visiterades, utan resultat. Denna visitation utfördes icke i tyskarnas närvaro. Däremot visiterades icke flygplanets personal. Den tyska truppen hade efter ankomsten till förläggningen erhållit förplägnad men icke sprit. De två tyskar, som kvarlämnats vid planet till kl. 22.00, utspisades likaledes efter ankomsten från planet, alltså icke vid planet. Den tyske officeren tilläts telefonera till tyske flygattachén i Stockholm. Samtalet skedde under kontroll av kompanichefen, som dock icke fullständigt behärskade tyska men fick den uppfattningen, att rapport endast lämnades örn flygplanets nödlandning, varför utom anhölls om direktiv. Sedan någon tid hade en kompaniafton planerats vid förläggningen. Det övervägdes, huruvida icke denna sammankomst skulle inställas. Kompanichefen beslutade emellertid, att den skulle äga rum men i en från den tyska förläggningen skild lokal. Fältpastorn gjorde senare på aftonen framställning, att en mindre sångkör skulle få utföra några sångnummer för tyskarna, vilket kompanichefen medgav. Under utförandet av sångerna stodo svenskarna i ena änden av salen, tyskarna i den andra. Kompanichefen säger sig icke ha iakttagit eller erhållit rapport om att några handlingar blivit brända i den tyska förläggningen. Under natten var emellertid den svenska vakten placerad utanför matsalen, där tyskarna lågo. Det är icke omöjligt, att tyskarna, som icke voro visiterade, bränt papper. Kompanichefen säger sig ha vid detta tillfälle handlat i enlighet med anvisningar av militärbefälhavaren — på dessa kan jag här icke närmare ingå — och eget omdöme, men att han icke kände till några order eller instruktioner utöver dessa anvisningar rörande omhändertagande av nödlandade flygplan. Kompanichefen hade alltså icke fått del av försvarsstabens bestämmelser i ämnet. Utredning varför dessa bestämmelser, vilka utfärdades långt innan V militärbefälsstaben uppsattes, icke tillställts befälet kan för närvarande icke verkställas jpå grund av pågående övningar. Jag övergår så till att redogöra för utväxlingen av

meddelanden med staber m.m. Dagofficeren vid V militärbefälsstaben underrättades genom ilsamtal omkring kl. 18.15 om flygplanets nödlandning. Vid detta samtal omnämndes bl.a., att planet innehöll två kulsprutor. Staben underrättade omedelbart försvarsstaben, dock utan att nämna något örn kulsprutorna — meddelande till försvarsstaben örn kulsprutorna inflöt i en senare, skriftlig rapport om hela händelsen. Försvarsstaben underrättade på grundval av ilsamtalet utrikesdepartementet. Omkring kl. 21.00 erhölls genom dagofficeren vid militärbefälsstaben instruktion av följande innehåll: »De nödlandade i tyskt kurirplan skola enligt utrikesdepartementets bestämmande beredas tillfälle att på bästa och snabbaste väg fortsätta färden till sitt resemål. Vill besättningen kvarstanna, möter intet hinder. Kostnaden förskotteras och redovisas utrikesdepartementet via försvarsstaben. Officer avdelas som färdledare genom svenskt område. »Den tyske befälhavaren begärde att få fortsätta färden. Han meddelades, att detta kunde ske antingen genom transport med bil kortaste vägen till gränsen eller med bil till Charlottenberg och därifrån med järnväg. Tåglägenheten avgick dock först nästföljande dag kl. 18.10. Befälhavaren valde det sistnämnda färdsättet. Färden nästföljande dag till Charlottenberg företogs med personbilar. Vägen bestämdes med hänsyn till att minsta möjliga befästningsanläggningar skulle kunna iakttagas. Endast vid ett tillfälle passerades en vägspärr. Tyskarnas beväpning transporterades med bagaget. Som färdledare och kontrollofficer beordrades en löjtnant med biträde av en fänrik. Kontingenten anlände till Charlottenberg omkring kl. 14.30. Under uppehållet ställdes lokaler till tyskarnas förfogande. Tillstånd beviljades icke för enskild vistelse utomhus. Före avresan utspisades kontingenten med middagsmål. Resan företogs från Charlottenberg med en svensk tredjeklassvagn. Tyskarnas uppträdande var korrekt. Detta är enligt nu föreliggande utredning vad som vid denna händelse passerat. Såsom synes äro enligt denna utredning de uppgifter, som i interpellationen vidarebefordrats, i väsentliga delar icke korrekta. Jag övergår härefter till att på grundval av nämnda utredning angiva min egen uppfattning i de delar där tvekan örn lämpligheten av de dispositioner som vidtagits kan synas föreligga. Det är givet, att ett omdöme om lämpligheten av dessa dispositioner icke får grundas på det intryck som erhålles, när hela händelseförloppet rekonstruerats och föreligger sammanställt, såsom i dag är fallet, utan på de förutsättningar och de fakta som voro kända, allteftersom händelserna utvecklade sig. Från denna utgångspunkt är det naturligt, att det svenska befälet, som levde i tron att olyckshändelse förelåg och att skadade behövde hjälp, rekvirerade ambulans och sände i väg plutonen utan ammunition, då sådan icke ögonblickligen kunde ställas till förfogande. Befälet gick dock så långt i försiktighet, att ammunition i särskild ordning sändes till platsen, så att truppen var utrustad i varje fall med kulsprutegevärsammunition vid ankomsten till flygplanet. Hade kompanichefen varit informerad örn det verkliga läget, torde det icke råda någon tvekan om att icke truppen i första band utrustats med ammunition i stället för med förbandsartiklar.

Det måste stå klart för envar, att mot kompanichefens förfarande i denna del, som dikterats av humanitära hänsyn, icke kan riktas någon erinran. Plutonchefens uppträdande kan måhända giva anledning till erinringar. Han lät den tyske officeren behålla sitt vapen i tro att detta var i överensstämmelse med gällande rätt, han avkrävde visserligen tyskarna deras vapen men övertygade sig icke om att alla, utom den tyske officeren, avlämnat vapnen, och häri lät två man av de ombordvarande under omkring fem timmar kvarstanna som bevakning i planet. Bedömt efteråt kan hans handlingssätt förefalla mindre effektivt. Å andra sidan föreligga omständigheter, som kunna fullt ut förklara förfarandet. Han hade icke möjlighet att på platsen övertyga sig om att den tyske officerens påstående, att denne enligt internationell rätt hade befogenhet att behålla sin pistol, var med verkliga förhållandet överensstämmande. Han tog risken av att låta den tyske officeren behålla pistolen för att icke vålla komplikationer, därest det skulle visa sig, att den tyske officeren hade grund för sitt påstående. Även kompanichefen tog den tyske officerens påstående för gott. I själva verket förhåller det sig så, att på detta område icke existerar någon internationell rätt eller praxis. Från tysk sida göres emellertid gällande, att pistol bör få ingå i officers personliga utrustning. Den tyske officeren borde emellertid omedelbart på anfordran ha lämnat ifrån sig sin pistol. Såsom av det föregående framgår, gjorde han så först påföljande dag. Det förhållandet, att han viss tid behöll vapnet, kan dock icke betraktas såsom större brott. Hade emellertid plutonchefen haft kännedom örn förvarsstabens förutnämnda bestämmelser rörande omhändertagande av utländska flygplan, skulle han icke ha behövt vara i tvekan om rätta förfarandet. — Att plutonchefen icke visiterade tyskarna för att övertyga sig örn att alla lämnat ifrån sig sina vapen kan ha berott därpå, att plutonchefen utgick ifrån att tyskarna lydde den av officeren utfärdade skriftliga ordern. Det var mörkt, vilket försvårade kontrollen, och han saknade lampa. Det är givet att lampa bort medföras. Å andra sidan får icke förglömmas, att truppen hals över huvud givit sig åstad och att tiden icke medgivit ett övertänkande av utrustningens detaljer. — Vad till sist angår det förhållandet, att två tyskar fingo kvarstanna såsom vakt vid planet, sedan yrkande därom framställts under åberopande av internationell rätt, saknade plutonchefen möjlighet att på platsen avgöra vilka rättsliga befogenheter han härvidlag hade. Sedan planet ställts under svensk bevakning, kunde det emellertid icke anses såsom något fel, att flygingenjören och mekanikern tillätos kvarstanna, till dess direktiv ingått rörande huru med flygplanet och de ombordvarande skulle förfaras. Allt som allt finner jag i betraktande av omständigheterna vid tillfället plutonchefens förfarande icke kunna göras till föremål för väsentligare erinran. Han hade startat i tron att humanitär hjälp erfordrades och ställdes inför en situation helt annorlunda den vilken han trott föreligga. Det är icke sannolikt, att annan person skulle ha i hans situation handlat på annat sätt. Han hade endast partiell instruktion örn hur i detta fall skulle förfaras och fick handla efter eget omdöme. Härmed är jag ånyo inne

på det enligt min mening anmärkningsvärda förhållandet, att kompanichefen och hans underordnade icke ägde tillgång till eller kännedom om de genom försvarsstaben anbefallda bestämmelserna för omhändertagande av utländska flygplan. Hade dessa bestämmelser varit kända, torde med hänsyn till deras innehåll hela händelsen ha förlöpt utan de episoder, beträffande vilka tvekan nu kan råda. Givet är, att dessa bestämmelser komma att bringas till vederbörandes kännedom, där så icke redan skett. Om jag lämnar därhän det förhållandet, att tyskarna under uppehållet vid den svenska förläggningen underhöllos med sång — jag föreställer mig att ingen vill påtala denna vänlighet från fältpastorns sida — synes mig av vad som passerade under detta uppehåll böra ägnas uppmärksamhet åt sättet för ordnande av tyskarnas förläggning. Det kan med hänsyn till eventuell smittorisk göras gällande, att det icke var välbetänkt att låta tyskarna vistas i matsalen. Annan förläggning kunde emellertid icke anvisas, och smittorisken bedömdes vara ringa. Tyskarna voro på väg hem, och det tyska saneringssystemet och försiktighetsmåtten mot spridning av smitta torde väl mäta sig med våra egna åtgärder. Det svenska befälet torde ha utgått från att denna sida av saken var ordnad före avresan med kurirplanet och ansåg sig därför kunna låta tyskarna uppehålla sig i matsalen. I vad mån befälet bedömt situationen rätt, torde snart visa sig. Den tyske officerens inkvartering borde ha ordnats på annat sätt, än som skedde, örn detta varit möjligt. Bakom den svenske chefens anordningar torde ha legat en önskan att ha den tyske officeren under sin personliga kontroll. De upplysningar jag införskaffat om den svenske chefen tyda på att denne kan väntas ha på samma sätt behandlat varje annan utländsk officer som under liknande förhållanden hamnat vid Lekvattnets förläggning. Det förhållandet, att den svenska truppen underkastades visitation, med anledning av att från tysk sida gjorts gällande, att en pistol förkommit, finner jag icke i och för sig anmärkningsvärt. Hade en svensk pistol förkommit utan att på annat sätt kunna anträffas, torde motsvarande ha skett. Det är — frånsett den juridiska sidan och det förhållandet, att den tyska soldaten torde bli ersättningsskyldig för det förkomna vapnet — av största vikt att icke för krigsbruk avsedda skjutvapen utan kontroll övergå i privat förvar. Skjutvapnets nationalitet gör härvidlag ingen skillnad. Visitationen föregicks, såsom av det förut sagda framgår, av undersökningar i matsalsbyggnaden och dess omgivning och företogs ej i tyskarnas närvaro. Däremot undersöktes icke tyskarna eller deras bagage, vilket enligt mitt förmenande bort ske. Även i denna detalj har det förhållandet, att kännedom saknades om försvarsstabens förutnämnda bestämmelser, sin betydelse. Överhuvud taget borde skärpt uppmärksamhet ha, på sätt i dessa bestämmelser förutsattes, ägnats åt den medhavda utrustningen. Resan från den svenska förläggningen med bil till Charlottenberg kan vad anordningarna beträffar icke anses vådlig ur sekretessynpunkt. Måhända borde resan ha företagits i intäckt vagn. Mycken omsorg hade emellertid nedlagts på planeringen av resan, vilket framgår av den skriftliga rapport till chefen för V militärbefälsstaben, som den 27

februari avläts från vederbörande militära befäl. Två officerare medföljde, och resan företogs genom trakter, vars fortifikatoriska anordningar m. m. icke vid ett hastigt passerande kunde bedömas. Härvid gör jag undantag för den vägspärr, som passerades. Motsvarigheter till denna spärr förekomma som bekant mångenstädes i vårt land - även i trakter där utlänningar tillåtas fritt passera. Vad flygplanets nedmontering och borttransport beträffar är följande att nämna. Dagen efter nödlandningen erhöll chefen för flygvapnet meddelande, att planet skulle nedmonteras genom flygvapnets försorg. Samma dag gavs till F 1 order att ombesörja nedmonteringen. Den 26 ankom en verkmästare och den 27 hela demonteringsstyrkan i övrigt till platsen. Arbetet påbörjades och utfördes i 1—1/2 meter snö, isgata och blockterräng. Planet var den 11 mars klart för nedtransport till Lekvattnet och den 12 mars klart för lastning på järnväg i Torsby. Jag vill till sist uppehålla mig något vid de kulsprutor, som medföljde det tyska kurirplanet. Såsom framgår av vad jag förut anfört, lämnades rapport om deras existens till militärbefälsstaben omkring en timme efter det planet störtat. Försvarsstaben synes från militärbefälsstaben har erhållit underrättelse därom först i en skriftlig rapport rörande hela händelsen, som till försvarsstaben inkom den 5 mars. Det synes mig anmärkningsvärt, att denna detalj icke tidigare av militärbefälsstaben bringades till försvarsstabens kännedom. Det förhållandet, att så icke omedelbart skedde, torde ha medverkat till att saken icke inom försvarsstaben ägnades tillbörlig uppmärksamhet, då den skriftliga rapporten sent omsider inkom. Sammanfattningsvis får jag konstatera, att det passerade ger mig anledning till väsentligare erinringar huvudsakligen i följande två hänseenden, nämligen dels att givna bestämmelser örn omhändertagande av utländska flygplan icke utlämnats till vederbörande förband, vilket föranlett, att tvekan hos platsbefälet kommit att föreligga beträffande det rätta förfarandet, dels att inom militärbefälsstaben och försvarsstaben icke ägnades tillbörlig uppmärksamhet åt det förhållandet, att kulsprutor medfördes i det tyska planet. Dessa slutsatser bygger jag på den utredning, som genom min försorg införskaffats i denna fråga. Emellertid har militärbefälhavaren anbefallt sakens utredande vid krigsrätt. Härvid torde det passerade komma att mer ingående, än hittills varit möjligt, bli belyst. För ögonblicket måste därför alla omdömen givetvis vara preliminära. Det har dock synts mig angeläget att redan vid detta tillfälle framlägga det material, som nu finnes att tillgå. Innan jag slutar, vill jag framhålla, att alla uppgifter, ägnade att minska respekten för vår försvarsberedskap, snabbt spridas till utlandet och försämra det intryck man där kan ha om våra försvarsanstalter. Vederläggas dessa uppgifter, är det icke säkert, att vederläggandet uppfattas eller att det helt betager verkan av de felaktiga informationer som tidigare givits. Kvar kan stanna en uppfattning om att det svenska försvaret är mindre effektivt, än det i verkligheten är. Allra minst i en för vårt land ömtålig situation bör spridning givas åt sådana informationer.